

Kaj se dogaja na petišovskih poljih?

Redigiran zapis pogovora z aktivistom pobude »Ustavimo fracking v Sloveniji«

Abstract

What is Happening in the Petišovci Fields? An Edited Conversation with an Activist of the Initiative "Stop the Fracking in Slovenia"

The article is an edited conversation with an activist of an initiative "Stop the fracking in Slovenia". In order to start the process of fracking for natural gas extraction in the Prekmurje region, companies still have to obtain some environmental permits from the government environmental agency, which seems to have taken the companies' side. The initiative is struggling to stop this. The conversation was focused on the developments in the Petišovci fields, formal procedures connected to obtaining permits, and the companies involved. The article also contains the explanation of what fracking is.

Keywords: fracking, Petišovci, natural gas, environmental permits

Danijela Tamše is a PhD candidate at the Faculty for Social Sciences, University of Ljubljana, an activist, and a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science. (danijela.tamse@gmail.com)

Andrej Kurnik is Assistant Professor at the Department of Political Science at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. (andrej.kurnik@guest.arnes.si)

Povzetek

Prispevek je redigiran pogovor z aktivistom pobude »Ustavimo fracking v Sloveniji«. Pobuda se bori proti začetku izvajanja sporne metode pridobivanja zemeljskega plina, imenovanega hidravlično lomljenje oziroma fracking. Aktivist je v pogovoru opisal dogajanje na petišovskih poljih, z njim pa smo se pogovarjali tudi o uradnih postopkih v zvezi s pridobivanjem okoljevarstvenih dovoljenj in o vpletenih igralcih. Prispevek vsebuje tudi pojasnilo, kaj fracking je.

Ključne besede: fracking, Petišovci, zemeljski plin, okoljevarstvena dovoljenja

Danijela Tamše je doktorska študentka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, aktivistka in članica uredništva Časopisa za kritiko znanosti. (danijela.tamse@gmail.com)

Andrej Kurnik je docent na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, aktivist in član uredništva Časopisa za kritiko znanosti. (andrej.kurnik@fdv.uni-lj.si)

Leta 2011 so dvesto metrov od nekaterih hiš v Petišovcih začeli vrtati. Prebivalce, številni med njimi so danes del pobude »Ustavimo fracking v Sloveniji«,¹ je zbudil hrup. Niso vedeli, kaj se dogaja. Začetnica pobude je začela poizvedovati. Stopila je v stik z lokalnimi oblastmi, občinami in inšpekcijami. Želela je vedeti, čemu vrtnje; zakaj prebivalci ponoči ne morejo spati. Izkazalo se je, da so na nekaterih prej obstoječih vrtinah na petišovskih poljih poskusno izvajali postopek frackinga. O dogajanju smo se pogovarjali z aktivistom, ki se je pobudi pridružil letos pomladi, ko je izvedel, da je potekel rok za javne obravnave v zvezi s pridobivanjem dokumentacije za črpanje naravnega plina v Prekmurju. Presenetilo ga je, da občina kot stranka v postopku ni ukrepala, saj so se prav občinske službe ves čas, posebej pa leta 2012, javno izpostavljale in skupaj z nekaterimi poslanci postavljale enaka vprašanja, kot jih danes postavljajo aktivisti pobude. Zdaj pa molčijo. Ne sodelujejo s pobudo, ne prihajajo na srečanja in javne tribune. »Se bojijo moči kapitala, so zadaj določeni interesi, skrivni dogovori?« se sprašuje naš sogovornik.

Kakšni so bili odgovori pristojnih na vaše začetno poizvedovanje? Očitno ne preveč zadovoljivi?

Takrat so se oglasili poslanci, ki so postavili javno vprašanje, pri vsem skupaj je poskušala sodelovati tudi občina. Spomnim se, da je v parlamentu posredoval Dejan Židan, takrat še v vlogi poslanca. Minister za okolje je bil takrat Franc Bogovič, ki pa ni dal jasnih odgovorov. Židan je vztrajal in želel razpravo o frackingu. Pravih odgovorov nismo dobili, stvar je potihnila. Potem so se začele seizmološke raziskave, tisti, ki so jih opravljali, so morali opraviti tudi izobraževanje. Ker je bilo potrebno soglasje vaščanov, so jih morali obvestiti o tem, da bodo opravljali te meritve. Potem ko se je že vedelo, da gre za fracking, je madžarska skupnost organizirala okroglo mizo na to temo. Že takrat so nam pristojni razlagali, da tu ne gre za fracking, ampak za postopke manjšega obsega.

Kakšen je odnos države do tukajšnjega okolja?

Glede na dejanja ARSO in drugih institucij bi lahko sklepali, da smo manjvredni. V Ljubljani zaradi hrupa niso dovolili gradnje oziroma obnove Plečnikovega stadiona, zaradi ptičev ne dovolijo postaviti nekaterih vetrnic, omejujejo glasna dela v večstanovanjskih stavbah, dovolijo pa zastrupljanje petišovske oziroma širše prekmurske regije. Je to kakšen odnos? Moramo vedeti, da pri nas ne gre samo za hrup. Gre za vrtnje, med katerim se v zrak spušča toplogredni metan, porabijo se velikanske količine vode, verjetnost za zastrupljanje podtalnih in drugih voda je velikanska, prav tako verjetnost potresov. Gre torej za postopke, ki ogrožajo življenje. Vprašanje je tudi, kam se bodo odvažali uporabljeni strupi. Nekateri primeri iz

¹ Za podrobne in sprotne informacije o pobudi glej <http://ustavimofracking.org/si/> (1. december 2015).

tujine kažejo na zvišano stopnjo obolelosti in smrtnosti pri tistih, ki živijo v bližini odlagališč, in dokazano je bilo, da so prav ti odpadki vzrok za to. Vedeti moramo tudi, da se večina »analiz« delo po meri naročnika – zakaj bi jih sicer kdorkoli še želel imeti? In nikakor ne smemo pozabiti, da so tu zadaj velikokrat tudi mafijski interesi, kar dokazujejo že odkrite povezave in prakse naftnih pomembnežev in podjetij. Ne glede na to, kaj pokažejo »analize«, slike opustošenih pokrajin govori resnico. Hči, ki je obiskala Mongolijo, mi je pripovedovala o uničenju celotnih pokrajin zaradi frackinga. Podjetju ni bilo treba plačevati niti davka in po treh letih, ko jim je potekla koncesija, so se pobrali. Niti strojev niso pospravili za seboj; skupaj s premoženjem pa so pustili tudi uničeno pokrajino. Če izda državna institucija, kot je ARSO, dovoljenje za fracking, potem ne moremo pričakovati, da ga podjetje, ki ima svoje interese, ne bo izvajalo.

Kako je vse to povezano z zgodovino pridobivanja nafte in zemeljskega plina v tej regiji?

Če pogledamo v zgodovino, vidimo, da je naftna industrija svoj vrhunec v Prekmurju dosegla nekje v 80. letih prejšnjega stoletja, ko je kupila novo rafinerijo. Ta je stala na dvorišču Nafta, bil je čas stabilizacije. Dobro se spominjam, kako je prišel takratni sekretar Zemljarič na obisk k našim politikom, da bi jih prepričal, naj rafinerije nafte ne bi gradili, čeprav bi se morale vse državne službe nekdanje Jugoslavije zaradi stabilizacije obnašati »racionalno«. Zemljarič je takratnega predsednika izvršnega sveta poklical k sebi in ga prepričal, da gradnja nove rafinerije ni smotna. O tem je prepričal tudi naftarje in šele po tem je sledil sestanek. Na njem si ni nihče upal ugovarjati, omahoval je zgolj tedanji direktor, vendar je bil sekretar odločen: rafinerija se ne bo postavila, saj jih imamo v Jugoslaviji dovolj. Predsednik izvršnega sveta ni mogel zadržati solz, saj ga je skrbela izguba za podjetje. Izguba za podjetje in državo je dejansko nastala, pozneje so to rafinerijo prodajali. Skratka, takrat se je v lendavsko gospodarstvo prvič vmešala politika. Pozneje so prišli trgovci z novci, Nafta je spremenila lastništvo in nazadnje jo je dobil Petrol, ki je lastnik še danes. V vmesnem času so ustanovili vsaj tri družbe: eno, ki lahko kandidira za koncesije, drugo, ki je operativni člen, in tretjo, ki skrbi za finance. Skratka, akterji se množijo. Osebnostno sem prepričan, da gre za premišljeno strategijo. Uradniki, ki poznajo zakonodajo, so podjetju svetovali, kako naj se organizira, da bo lahko znova zagnalo posel. Pred kratkim smo bili na okrogli mizi v Murski Soboti. Na njej je bila omenjena možnost, da pri trenutnem dogajanju niti ne gre za resno ekonomijo, temveč za izčrpavanje bančnih financ. To so seveda ugibanja, ki so posledica neodzivnosti pristojnih in njihovega zavajanja. Na podlagi dozdajšnjega dogajanja si ne moremo pomagati, da ne bi bili sumničavi. Lobiji v Sloveniji so zelo močni, čeprav večina njihove dejavnosti temelji na kreditih, izposojenem denarju in fiktivnih zgodbah. Zakaj ljudem ne povedo, kaj se dogaja? Zakaj ne odgovarjajo na vprašanja, ki jih postavlja naša pobuda? Še več, zakaj se nas izogibajo? Lokalna oblast je zatrjevala, da bomo nastopili skupaj, rekli so, da se

bodo pogovarjali z nami. Realnost je takšna, da ni bil v to smer narejen niti korak. To je bil tudi eden od glavnih vzrokov za nastanek pobude.

In leta 2011 so tu poskusno že izvajali fracking?

Da. Pred časom smo poslušali predavanje dveh geologov; enega, ki je bil za fracking, in drugega, ki je bil proti njemu. Predstavila sta dozodajšnje delo na petišovskih poljih, predvsem na dveh vrtinah, ki sta delovali leta 2011. Vprašali smo ju, zakaj so prekinili delo oziroma niso nadaljevali vrtanja in zakaj se je vpletlo neko tuje podjetje. Naši trdijo, da tu teh predvidenih zalog ni. Da so med iskanjem nafte plin ves čas puščali v zrak, da so ga kurili. Mi se spominjamo, da je iz tistih dimnikov na petišovskih poljih gorelo leta in leta. Zdaj, če z uporabljenimi postopki niso našli zadovoljivih količin plina in je investicija propadla, potem je logično sklepati, da bo to novo podjetje uporabilo druge, učinkovitejše postopke vrtanja, saj je propadla investicija nesprijemljiva za katerokoli podjetje. Na podlagi izkušenj iz tujine vemo, da bodo ti novi načini vrtanja opustošili pokrajino. Zdi se, da si državna podjetja, ki so vrtala prej, niso upala posegati tako radikalno in so vseeno malo pazila na okolje. In zato se je vrtanje izkazalo za nedonosno.

In katera podjetja so vpletena?

Ah, kronologija sega v 80. leta prejšnjega stoletja, ko so se začele mešati karte. Vendar je to zapletena zgodba, velik del je še vedno skrit. Tudi zdaj je igralcev več. Na eni strani imamo Petrol, ki je državno podjetje. Petrol je od leta 2013 naprej 100-odstotni lastnik Geoterma (prej Nafta Geoterm), ki zagotavlja toplotno energijo 70 odstotkom Lendave, zato si nihče ne želi zapletov z njimi. Sočasno je vprašanje, kateri lokalni interesi so odvisni od Geoterma. Nosilec koncesijskih pravic za izkoriščanje mineralov, nafte, zemeljskega plina in kondenzata na našem območju je podjetje Geoenergo, ki je v 50-odstotni lasti Petrola. Potem pa je tu neko precej skrivnostno podjetje, ki se imenuje Ascent Resources. Glede na podatke, ki so dostopni na njihovi spletni strani, je vrtanje na petišovskih poljih in z njim povezani postopki glavna oziroma že kar edina dejavnost tega podjetja s sedežem v Londonu, ki seveda kotira tudi na borzah. Na tej spletni strani tudi pišejo o tem, kakšen potencial za pridobivanje plina in nafte se skriva pri nas. Njihov delež pri izvrtanem naj bi bil 75-odstoten, 25 odstotkov naj bi pripadalo Geoenergu. Govori se, da naj bi bila vrednost projekta tolikšna, da bi Ascent dobil tri milijarde, pri čemer je do zdaj investiral 40 milijonov. Gre torej za faktor blizu 80. Državne institucije so z izdajo koncesij ter okoljskih in drugih dovoljenj omogočile, da bo ta denar izginil na borzah, v davčnih oazah in finančnih instrumentih. In ko bodo dobili svoje, bodo skladno z ustaljeno prakso izginili, nam pa bo ostalo okoljsko opustošenje. Dejstvo je, da jim bo kot tujcem malo mar za zastupljanje okolja. Domačini si ne bi drznili ravnati tako neodgovorno, saj so vezani na ta prostor. Okoljsko odgovorno ravnanje pa je v tem primeru nedonosno.

Ta podjetja so torej dobičkonosna samo zato, ker uporabljajo uničujočo tehnologijo?

Tako je. Mi še vedno iščemo odgovore in se borimo proti izčrpanju bogastva te zemlje, kar pa ni tako preprosto, saj procesi potekajo na več ravneh. Kapitalu krije hrbet država, ljudje na ključnih položajih, katerih delo nikakor ni strokovno. Če bi bilo, bi stopili v dialog z nami, tako pa je očitno, da nekaj prikrivajo. Osebo sem v pobudi aktiven, ker ne smemo dopustiti, da bi prišlo do frackiranja. V preteklosti sem bil del civilne pobude, ki je z zbiranjem podpisov preprečila sežiganje gum v Lendavi. Vem, da nam lahko uspe tudi tokrat. Gotovo se moramo boriti na pravni in administrativni ravni, kjer smo za zdaj relativno šibki, in se bomo morali stvari lotiti temeljiteje in bolj strokovno. Vendar ima boj tudi drugo, to je aktivistično plat. Prizadevamo si, da bi vzpostavili mrežo lokalnih, nacionalnih in mednarodnih organizacij, kolektivov in skupin, ki bi nas podpirale v našem boju. Zavedanje, da nismo sami, je zelo pomembno; podporna mreža, ki jo že imamo, se bo morala še razširiti. Treba je vzpostaviti globalni narativ in pokazati, da podobni procesi potekajo tudi drugod. Upanje nam daje dejstvo, da je civilnim pobudam in aktivističnim skupinam v nekaterih delih Združenih držav Amerike kljub veliko ohlapnejšim pravilom, kot jih imamo pri nas, uspelo zaustaviti fracking. Podjetja, ki frackirajo, se selijo po svetu, najraje tja, kjer pričakujejo, da ne bodo naleteli na upor, saj lokalno prebivalstvo ne ve, kaj fracking je. Vendar mi vemo. In ni nam treba na novo odkrivati tople vode, ne potrebujemo analiz, ki jih tako vneto pripravljajo. Odgovorni so na neki naši okrogli mizi govorili, da imamo pri nas peščenjake, ne pa skrilarcev, kar je bila podlaga za njihov argument, da bodo pri nas uporabili postopke, ki so drugačni od tistih, ki so jih uporabljali v ZDA. To je bila očitna laž, ki pa jo še vedno širijo. Skupaj z drugim zavajajočim argumentom, in sicer, da bo to črpanje plina pripomoglo h gospodarstvu in obogatilo regijo. Naši nasprotniki imajo dobro razdelan način poslovanja, organizirani so verjetno hierarhično, prav tako dobro vedo, kako se približati ljudem, kako jih utišati, prepričati o svoji dobroti, jim obljubljeni delovna mesta. Vedo, kako delovati proti raznim civilnim pobudam. V to vlagajo precejšnja sredstva. Mi pa smo združba laikov, aktivnih zaradi svojih prepričanj.

Kaj bi rekli, kakšen je širši pomen vašega boja?

Če začnejo vrtati pri nas, je samo vprašanje časa, kdaj bodo to dejavnost razširili na Goričko, na ptujsko polje in potem naprej. Zato je naš boj pomemben: ko se procesi začnejo, jih je toliko lažje širiti. Lažje je pridobiti dovoljenja, tehnologija je že tu in testirana in tako naprej. Zato jih moramo ustaviti zdaj. Prav tako je naš boj pomemben za širši razmislek o naši energetski prihodnosti: ali bomo še naprej trošili umazane in neobnovljive vire energije ali se bomo usmerili v trajnostni razvoj, v geotermalno energijo, solarne, vetrnice? Res je sicer, da je plin manj umazan kot nafta, vendar to ni trajnosten energetski vir. Da je nevaren in umazan, dokazujejo tudi naše izkušnje. Povsem naključno – med preverjanjem, ali so na dveh saniranih

vrtnah zakopani strupeni odpadki – smo opazili, da na enem mestu voda brbota, in pravilno smo sklepali, da je tako zaradi uhajanja plina iz določenega cevovoda. Naslednji dan so prišli merit. Vode ni bilo več, brbotalo ni, vendar je, ko smo ob cevi prižgali vžigalnik, še zagorelo. Potem pa niti to ne več, ker so zaprli glavni ventil tega cevovoda. Dogajanje smo prijavili na policijo in inšpekcijo, ki pa sta se ob prihodu obnašali, kot da smo mi, prijavitelji, vse skupaj nastavili. Verjetno ne po svoji lastni inerciji. Civilna pobuda je bila stigmatizirana, saj naši nasprotniki vedo, kako pomembno je pri takih zadevah javno mnenje. Bojijo se revolta, zato je treba lagati, s prstom kazati na nekoga drugega. Očitali so nam, da smo skupina družbeno škodljivih diletantov, ki nasprotuje napredku države. Skratka, razvrednotili so naš boj, ki je bistven za prihodnost tukajšnjega življenja. To je tudi boj ljudstva proti multinacionalkam, Davida proti Goljatu. Najslabše bi bilo, da pademo v fatalizem. Treba je biti vztrajen, z različnimi komunikacijskimi sredstvi prepričevati lokalno prebivalstvo o smotrnosti in pomembnosti našega boja, vendar hkrati misliti globalno. Biti moramo glasni in se posluževati različnih metod aktivističnega boja, pravno-formalna pot za doseg naših ciljev ne bo zadosti. Graditi moramo močno mrežo in pridobiti na številnosti, saj smo v trenutni sestavi in obliki prešibki. Žal pa se dogaja tudi, da nekateri posamezniki, ki so bili pomemben del pobude, ne prihajajo več na naša srečanja, čeprav jih vabimo.

Zakaj ne prihajajo?

Verjetno jim manjka poguma. Ena naših aktivistk je decembra lani direktorju Geoterma podala prijavo, da so na dveh saniranih vrtnah zakopani prej omenjeni strupeni odpadki. Povabil jo je na kavo in tu se je končalo. Ko je po mesecu dni prišla inšpekcija, so odkopavanje zaupali Geoplinu, odpadke je odpeljal Geoterm. Geoterm je tudi dobil rezultate analize, ki jih nočejo deliti z nami, saj naj bi šlo za tajnost. Seveda pravijo, da je vse lepo in prav, to trdi tudi sam direktor. Če bi bilo tako, potem ne bi imeli razloga za skrivanje rezultatov. Da bi podatke dobili, smo podali zahtevek tudi na inšpekcijo. Prejeli smo dvostranski odgovor v povsem nerazumljivi pravniški latovščini, ki se konča s tem, da odpadki niso bili nevarni in da mora naš zahtevek vsebovati natančno opredelitev dokumentov, ki jih želimo. In kako naj mi vemo, katere dokumente sploh imajo? Zato pa smo želeli dobiti vpogled v vse. Žal pa naše državne institucije ne delujejo, vsaj ne v prid državljanov.

Prej ste omenili, da ste prijavili uhajanje plina. Če se prav spomnim, je vzorce vzela policija?

Da, v zvezi v uhajanjem plina smo se precej zanašali tudi na policijo, ki je prišla dan po prijavi, ko tam ni bilo ničesar več. Ko so jemali vzorce, nas niso pustili zraven. Pa tudi Geoplina ne, ki se je tam pojavil s svojimi merilci – njih so pripustili zraven, ko so opravili svoje delo. Policisti so zaslišali vse prisotne. Povedali smo, da smo zaznali uhajanje okolju izjemno škodljivega plina, ki pogloblja ogljični odtis. Skratka, bali smo se, da ta plin uhaja že desetletja, saj cevi niso varjene, samo

sestavljene in verjetnost za uhajanje je velika. Pričakovali smo, da bodo upravljavci oziroma lastniki zemljišča pripoznali pomembnost našega opozorila o uhajanju, vendar je bila njihova reakcija povsem drugačna: začeli so pljuvati po nas in nas obtožili, da smo podali lažno prijavo. Mi na te javne izjave Geoterma nismo reagirali, saj smo bili prepričani, da jih bodo demantirali rezultati policijske analize vzorcev. Vendar je policija molčala in molči še danes. Nekajkrat smo šli na policijsko postajo, vendar pravijo, da zadeva še ni končana in da nam zato ne morejo povedati ničesar. Tako smo se, paradoksalno, prijavitelji preobrazili v preiskovanca in osumljenca, preiskovanec pa je postal preiskovalec.

In kakšna so zadnja dogajanja, v kateri fazi so uradni postopki?

ARSO je sredi junija letos Geotermu izdal okoljsko dovoljenje za rafinerijo za zemeljski plin. Na to dovoljenje sta se pritožili dve stranki v postopku, nevladni organizaciji Slovenski E-forum, društvo za energetske ekonomiko in ekologijo, in Alpe Adria Green, mednarodna organizacija za varstvo okolja in narave (AAG). Oni sta tudi edini, s katerima ARSO komunicira, mi pa sodelujemo z obema, skupaj smo tudi pisali določeno dokumentacijo. Oktobra letos je Ministrstvo za okolje in prostor pritožbi zavrnilo. Na to je E-forum odgovoril s tožbo za odpravo okoljevarstvenega dovoljenja, tako da zdaj čakamo na reakcijo Upravnega sodišča, ki je pristojno za tovrstne spore. Naš problem je tudi v tem, da niti policija niti inšpekcije ne ravnajo korektno in precej poljubno interpretirajo določene zakone. S tem dokazujejo, da se res na nikogar ne moremo zanesti in da moramo od spodaj graditi gibanje proti frackingu.

Kaj je hidravlično lomljenje ali fracking?

Fracking oziroma hidravlično lomljenje je metoda pridobivanja zemeljskega plina iz globokih plasti v notranjosti zemlje. Z mešanico vode, peska in kemikalij se lomijo kamnine, ki tako izpustijo ujet plin. Tehnika frackinga je znana že od 40. let 20. stoletja, razširila pa se je v zadnjem desetletju. Zaradi čedalje manjših količin zemeljskega plina in posledičnega naraščanja cen tega energenta so postale dobičkonosne tudi drage metode pridobivanja. Samo v Združenih državah Amerike so metodo frackinga uporabili že več kot milijonkrat.

In kako poteka postopek? Najprej vertikalno izvrtajo vrtino več sto metrov globoko v zemljo. Nadaljujejo s horizontalnim vrtnjem v kamnine, v katerih je zemeljski plin. Z izredno zmogljivimi črpalkami v to vrtino iztisnejo tekočino za fracking, ki je sestavljena iz 8 milijonov litrov vode, več tisoč ton peska in 200.000 litrov kemikalij, med katerimi so številne neznane, saj podjetja, ki izvajajo fracking, nočejo povedati natančne formule, ki jo uporabljajo. Znano pa je, da lahko mešanica vsebuje tudi do 700 različnih kemikalij, med njimi so številne strupene in rakotvorne. Ta mešanica naredi v kamninah razpoke, ki se zaradi peska ne zaprejo, kemikalije pa kondenzirajo vodo, uničijo bakterije in raztopijo minerale. Večino te tekočine nato izčrpajo nazaj iz vrtine, s tem pa sprostijo pot za črpanje plina. Ko plina zmanjka, vrtino zapečatijo, pred tem

pa po navadi vanjo prečrpajo tekočino, ki so jo uporabili za fracking.

Metoda frackinga je tvegana in nevarna na več ravneh. Glavno tveganje je onesnaženje virov pitne vode, ki je ni več mogoče očistiti. Nevarnost bi sicer teoretično lahko nadzorovali, vendar je v praksi bilo že več primerov onesnaženja, pogosto iz malomarnosti. Prav tako ni jasno, kako se bo toksična voda, zaprta v vrtini, obnašala v prihodnosti. Drugo tveganje je izpust toplogrednih plinov. Pridobljen zemeljski plin je v večini sestavljen iz metana, ta pa ozračje segreva 25-krat bolj kot ogljikov dioksid. Res je sicer, da je zemeljski plin ob zgorevanju manj škodljiv kot premog, vendar celoten postopek frackinga bolj vpliva na podnebno ravnotežje in spremembe. Poleg tega, da se za izvedbo porabijo velikanske količine vode, je potreben tudi zelo velik vložek energije. Vrtine se hitro praznijo, zato je treba čedalje pogosteje delati nove. Približno tri odstotke pridobljenega plina pa v ozračje uide že pri samem črpanju.

(Besedilo je povzeto po filmu *Kaj je fracking?*, ki so ga v slovenščino prevedli pri Deep Green Resistance. Film je dostopen na povezavi <https://vimeo.com/119939753>)